

La festa de la insignificança - Milan Kundera

A les dècades dels vuitanta i noranta -que avui dia concebem esquemàticament com el paradís de la banalitat- les novetats de Milan Kundera eren esdeveniments de primera categoria. Cada nou llibre, emmarcat per les portades grises de Destino o les negres de Tusquets, no només ocupava un espai d'honor als aparadors i als suplementos literaris, sinó que era lluit, devorat i comentat amb fervor en espais públics. Deixeu-m'ho dir amb frivolitat: aleshores llegir Kundera -i no només fer-ho veure- va arribar a estar de moda.

Nascut el 1929 a Txecoslovàquia, Milan Kundera es va exiliar a França el 1975 i des del 1995 escriu directament en francès. Els seus primers llibres eren de poesia, i també ha conreat el teatre i l'assaig, però el que ens interessa aquí és la narrativa.

La primera novel·la que publica és *La broma* (1967), que pren com a tema central la identitat, sobretot la col·lectiva, i encara més el paper de l'anomenada "cultura popular" en la construcció de la imatge del grup. En aquest llibre se serveix d'un narrador-protagonista, però a partir de la segona novel·la, *L'edat lírica* (1969), centrada en els errors inherents a la joventut, podríem dir que incorpora dos llibres en cada lliurament: les vicissituds dels protagonistes d'una banda, i les digressions del narrador demiúrgic de l'altra, si bé hem d'afegir que els personatges estan descrits amb prou energia perquè no semblin mers instruments. Així, el que distingeix la narrativa de Kundera no és tant la capacitat d'ordir una trama atractiva (que també) com la desimboltura metaficcional amb què s'expressa el narrador. De fet, podríem parlar d'un transgènere a cavall entre la literatura, la psicologia, la història, l'antropologia i alguna altra disciplina que em descuido.

Algunes obres d'aquest autor ja s'havien dut al cinema i la televisió en llengua txeca, però és el 1988 amb la producció internacional *La insostenible lleugeresa de l'ésser*, dirigida per Philip Kaufmann, quan travessa el llindar de la fama internacional. A continuació arribaria un dels seus millors llibres, *La immortalitat* (1990), una investigació narrativa a partir del gest atzarós d'una dona, investigació que ens duu repetidament a reconsiderar la relació entre Goethe i la seva jove admiradora Bettina Brentano. En un dels capítols, el narrador confessa que un determinat personatge se li confon en la memòria amb un altre que havia creat vint anys enrere. Potser no és només pseudocoqueteria paranarrativa: *La immortalitat* és l'última gran novel·la de Kundera, que quan la va publicar ja havia complert els seixanta anys.

Catorze anys després

Entre 1995 i el 2000, apareixen tres novel·les breus: *La lentitud*, *La identitat* i *La ignorància*. Des de l'aparició d'aquest últim llibre, fa catorze anys, Kundera no havia donat cap altra ficció a la impremta. Val la pena, doncs, recordar-lo. Al contrari del que pot semblar davant el títol, *La ignorància* no se centra tant en la falta de coneixement com en la nostàlgia i l'enyor: *ignorar* i *enyorar* tenen el mateix origen, i no es pot negar que ignorem el que enyorem, ja que no hi tenim contacte directe. Si *La immortalitat* remetia a l'alemany més immortal, Goethe, *La ignorància* estableix comparacions amb Ulisses, el gran enyorat. El llibre narra com una dona, després d'anys d'exili a París, retorna a la seva Praga natal però no hi retroba ni el mateix país, ni els familiars que hi va deixar, ni les amigues que recordava. Tot i que no ateny la qualitat de les novel·les que Kundera va escriure entre els quaranta i els seixanta anys, *La ignorància* és un bon llibre.

Arribem, finalment, al recent *La festa de la insignificança*, aparegut a la frontera dels vuitanta-cinc anys, i que ens arriba bellament traduït per Xavier Lloveras (que recentment ha retraduït *La insostenible lleugeresa de l'ésser*). Sobta, d'entrada, el nombre de pàgines, inferior fins i tot al de les últimes novel·les. Tot en el llibre és lleuger: capítols breus, diàlegs curts, personatges poc desenvolupats, relacions més suggerides que explicades. *La festa de la insignificança* comença amb una reflexió molt kunderiana sobre les zones femenines amb més atractiu eròtic, a les quals s'ha afegit en el segle XXI el melic, amb totes les conseqüències que comporta: el melic és més igualitari que les cames o els pits, i remet a l'etapa fetal.

Després d'aquest apunt, van apareixent personatges que s'interrelacionen i es despleguen tot de temes que ja havien estat tractats en altres llibres: l'humor, l'erotisme, l'amistat, el comunisme. Com és habitual en els seus llibres, els personatges estan més preocupats pels grans temes de l'existència que pels detalls de la vida quotidiana. Pel que fa al narrador, és tan juganer i omniscient com esperàvem: coneix els sentiments més ocults dels personatges, els seus somnis, el seu passat. Fa l'efecte que és el mateix Kundera qui ha deixat un llibre a un dels protagonistes, en concret les memòries de Khruixxov, que serveixen d'excusa per fer incursions en l'anecdolari de Stalin. En canvi a *La festa de la insignificança* no hi trobem la profunditat analítica d'altres lliuraments.

Els tres sentits

El títol pot tenir com a mínim tres sentits. El primer seria figurat: vivim en una època on se celebra la manca de sentit. El segon seria propi: la festa és el còctel on transcorre la segona meitat del llibre. El tercer seria autoreferencial: el llibre és, en si mateix, una festa de la insignificança, la certificació de la manca de sentit del que ens envolta, incloent-hi la mateixa novel·la, fàcil de llegir i difícil d'entendre. Un dels personatges apunta la nocivitat de ser brillant: els éssers insignificants estan alliberats, són més lleugers i la vida els somriu.

Hereu dels narradors centreeuropeus, culte i dissident, dens i reflexiu, Milan Kundera va deixar escrit al llibre *L'art de la novel·la* la seva definició del gènere: “La gran forma de la prosa en què l'autor, mitjançant egos experimentals (personatges), examina fins al límit alguns temes de l'existència”. Com que no es refia dels periodistes, no concedeix entrevistes; com que no es refia dels traductors, supervisa les edicions a altres llengües dels seus llibres; com que no es refia dels editors, no autoritza les edicions anotades. Al llarg dels anys Kundera s'ha guanyat a pols la fama d'autor intel·lectual, d'escriptor per a escriptors. El seu narrador-comentarista és tan distant que pot obrar un prodigi negat per la física: distanciar-se d'ell mateix, tal com veiem a la portada del seu últim llibre, un dibuix fet per ell mateix on un personatge sosté a la mà el seu propi ull.

“Sigues lleuger com l'ocell, no pas com la ploma”, va escriure Paul Valéry. La lleugeresa de l'últim llibre de Kundera (i podria ser l'últim de debò) ha estat comparada amb les plomes que hi apareixen en diferents capítols. Raphaëlle Leyris, al suplement literari de *Le Monde*, el compara amb una fuga, mentre que els altres llibres eren més aviat sonates. I, tanmateix, fins ara Kundera sabia conciliar la lleugeresa de l'estil amb la gravetat del pensament, que aquí es troba a faltar. Com tots els eslògans, el *Less is more* de Mies van der Rohe no resulta útil per dirimir polèmiques en qualsevol època i qualsevol sector de la cultura. Sovint la complexitat requereix aproximacions lentes i cauteloses. També és possible que amb els anys Kundera hagi après a polir, a suggerir, a instal·lar-se en una lleugeresa sàvia que els lectors més joves que ell no arribem a entendre. D'aquí a trenta anys, si és possible, m'agradaria rellegir aquest llibre: potser llavors hi sabré trobar el que ara se m'escapa.